

İSED

İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi

Cilt 1, Sayı 2, Aralık 2021

Makale Adı /Article Name

KEMAL BİLBAŞAR'IN DENİZİN
ÇAĞIRIŞI ADLI ROMANINDA
MİTOLOJİK UNSURLAR

MYTHOLOGICAL ELEMENTS IN
KEMAL BİLBAŞAR'S NOVEL
DENİZİN ÇAĞIRIŞI

Yazar

Yusuf BULUT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-mail:
yubulx@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9832-6962

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 10 Ekim 2021

Kabul Tarihi: 15 Kasım 2021

Yayın Tarihi: 15 Aralık 2021

Kaynak Gösterme

Bulut, Y. (2021). Kemal Bilbaşar'ın Denizin Çağırışı Adlı Romanında Mitolojik Unsurlar. *İlim, Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 1 (2), s.69-76.

Ek Beyan: Yazar etik kurulu onayı belgesinin gerekmediğini belirtmiştir.

Öz

Eski dönemlerde meydana gelen, genellikle tanrılar ve doğüstü varlıkları konu edinen mitler, milletler için önemli değerlerdendir. Milletlerin sözlü kültür dönemlerinin ürünü olan mitler ile edebiyat arasında yakın bir ilişki vardır. Edebiyatta yazar ve şairler, mitlerden yararlanarak eserlerine anlam derinliği katmışlardır. Mitlerin gerçek hayata yansımalarını bir karakter üzerinden gösteren Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağırışı* romanıyla mitlerin edebî bir malzeme olarak romanda nasıl kullanılacağına güzel bir örneğini vermiştir. Daha çok toplumcu gerçekçi köy romanlarıyla tanınan Bilbaşar'ın *Denizin Çağırışı* romanı, Türk edebiyatında psikolojik yabancılaşmanın konu edildiği ilk roman olarak değerlendirilir. *Denizin Çağırışı*, döneminde ve sonrasında değeri pek anlaşılmamış, başarılı bir ruh çözümleme romanıdır. Romanda adı verilmeyen öğretmen kahraman, kimi eleştirmenlerce Türk edebiyatının ilk 'tutunamayan'ı, 'karşı kahraman'ların ilk örneği olarak değerlendirilir.

Bir kasaba öğretmenin ruhsal sorunlarını, iç dünyasını, çevresiyle yaşadığı uyumsuzluğunu büyük bir ustalıkla anlatan Bilbaşar, bu ilk romanında mitolojik unsurları da sıkça kullanmıştır. Bilbaşar, bu romanında başta Yunan mitolojisi olmak üzere Doğu mitolojisi ve inancına ait unsurları kullanmıştır. Aşk ve güzellik tanrıçası Aphrodite'ten, güzel sesli deniz kızları olan Sirenler'e kadar Yunan mitolojisine ait birçok unsur romanda kendisine yer bulur. Zerdüş, Zümrüdüanka, Kafdağı gibi Doğu medeniyetlerine ait inanç ve mitolojiler romanda daha çok benzetme şeklinde kullanılmıştır. Mitolojide bir kadın olarak tasavvur edilen ve yaşamın, yaratıcılığın simgesi olarak görülen "deniz miti" de romanın kurgusunda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağırışı*, Mitoloji, Mit, Yunan Mitolojisi.

Abstract

Myths, which were formed in ancient times, usually dealing with gods and supernatural beings, are important values for nations. There is a close relationship between the myths, which are the products of the oral culture periods of the nations, and literature. In literature, writers and poets have added depth of meaning to their works by making use of myths. Kemal Bilbaşar, who shows the reflections of myths in real life through a character, gave a good example of how myths can be used as a literary material in the novel with the novel *Denizin Çağırışı*. Bilbaşar's novel *Denizin Çağırışı*, mostly known for his socialist realistic village novels, is considered to be the first novel in Turkish literature that deals with psychological alienation. *Denizin Çağırışı* is a successful psychoanalysis novel, the value of which was not appreciated during and after its period. The teacher hero, whose name is not given in the novel, is considered by some critics as the first 'unable to hold' in Turkish literature, the first example of 'counter-heroes'.

Bilbaşar, who masterfully describes a town teacher's mental problems, his inner world, and his incompatibility with his environment, frequently used mythological elements in this first novel. Bilbaşar used elements of Eastern mythology and belief, especially Greek mythology, in this novel. Many elements of Greek mythology, from Aphrodite, the goddess of love and beauty, to the Sirens, who are mermaids with beautiful voices, find their place in the novel. Beliefs and mythologies belonging to Eastern civilizations such as Zoroaster, Zümrüdüanka, Kafdağı are used in the novel mostly as a simile. The "myth of the sea", which is conceived as a woman in mythology and seen as a symbol of life and creativity, also appears as an important element in the fiction of the novel.

Keywords: Kemal Bilbaşar, *Denizin Çağırışı*, Mythology, Myth, Greek Mythology.

Giriş

Öğretmen kökenli yazarlarımızdan Kemal Bilbaşar (1910-1983), ilk hikâyesini 1937'de yazmıştır. Edebiyatımızda daha çok toplumcu gerçekçi köy romanlarıyla tanınan Bilbaşar, eserlerinde genellikle Kuzey Anadolu ve Batı Anadolu kasabalarını, ezenlerle ezilenleri anlatır. Hikâyelerinde sürdürdüğü yazarlık anlayışını romanlarında da devam ettirir (Dikici, 2005: 12). *Denizin Çağırışı*, Bilbaşar'ın toplumcu gerçekçi çizgisinin dışında yazdığı bir romandır. *Denizin Çağırışı*, 1941'de yazılmış ve romanın ilk basımı Yurt ve Dünya Kültür Yayınları tarafından 1943'te yapılmıştır. Romanının girişinde, Yahya Kemal'in "İnsan âlemde hayal ettiği nisbette yaşar" dizesiyle biten *Deniz Türküsü* şiirinin son dört dizesi yer alır. Toplam otuz altı bölümden oluşan romanda birinci kişi anlatımı kullanılmıştır.

İleri, *Denizin Çağırışı* romanını yazıldığı dönemde ve sonrasında değeri ve derinliği pek anlaşılmamış, eşsiz bir ruh çözümlemesi romanı olarak niteler. İleri'ye göre dönemindeki yazınsal emeklerin enikonu dışında, çok acı bir mizah çeşnisi taşıyan bu eser, Bilbaşar'ın bir daha dönüp kurcalamayacağı bir içe dönüklük dünyasında gelişir (2015: 299-300). Hızlan; bireyin arayışını, zihinsel sertivenini Türk romanında ilk yazanın Kemal Bilbaşar olduğu kanısındadır ve ona göre Türk edebiyatının ilk 'tutunamayan'ı da bu romanın kahramanıdır (2003: e-kaynak). Soyşekerci'ye göre *Denizin Çağırışı*'nın adsız kahramanı, edebiyatımızda 'karşı kahraman'ların ilk örneklerindedir. Edebiyatımızda, kahramanı öğretmen olan toplumsal gerçekçi romanlarda, çoğu kez kahramanın idealleştirildiği; ona toplumu ileriye götürmek ve aydınlatmak gibi önemli bir misyon yüklendiği; dolayısıyla bireyleşemeyen bir olumlu kahraman olarak yazarın sözcülüğünü üstlendiği görülür. *Denizin Çağırışı*'nın öğretmen kahramanı ise, bir karşı kahramandır. Bu yönüyle Dostoyevski'nin karşı kahramanlarına benzer ve edebiyatımızda pek çok kopyası olan olumlu öğretmen karakterlerden, bir misyon taşıyıcısı olan öğretmenlerden çok farklı bir yerde durur (2016: 121).

Psikopat bir ilkokul öğretmenin dengesiz dünyasını yansıtan bir hatıra defteri olarak eseri tanıtan Necatigil, romanın "yer yer Dostoyevski tiplerini ve Knut Hamsun'un *Açlık* romanının kahramanını hatırlatan grotesk ve hasta bir kişiyi" anlattığını belirtir (1992: 118). *Denizin Çağırışı* romanında çevresiyle uyumsuzluk yaşayan bir ilkokul öğretmenin çalıştığı kasabadan ayrılarak İzmir'e gitmesi ve orada yaşadıkları anlatılır. Romanda başkahraman durumundaki öğretmenin adı verilmez. *Denizin Çağırışı* romanının olay örgüsü ana hatlarıyla şu şekildedir:

Roman, küçük bir kasabada beş yıl boyunca öğretmenlik yapan genç bir adamın bir gece yarısı İzmir'e gelişi ile başlar. Genç öğretmen, kaldığı kasabadan bunalmış ve hayattan bıkmıştır, bu yüzden yaşadığı sıkıntılardan biraz uzak kalabilmek için biriktirdiği paralarla İzmir'e gider. Aynı zamanda içinden bir ses, sarışın bir kadının onu İzmir'e çağırdığını söylemektedir. Öğretmenin henüz çocukken babasının denize atlayarak intihar etmesi onda travmatik etkiler bırakmıştır. Babası gibi öğretmenin de karanlıkta kalma ve uyku korkusu vardır ve bu yönüyle o büyüdükçe babasına benzemektedir.

Öğretmen, İzmir'e gecenin geç saatlerinde varır ve onu karşılamaya geleceğini söyleyen Hamit adındaki arkadaşını göremez. Karanlıkta daha fazla kalmamak için zar zor bir araba bulur ve arabacıya bir otele gitmek istediğini söyler. Öğretmen, ... Palas adlı bir otele gelip yerleşir ve bu otelde sarışın bir kadınla karşılaşır. Kendisini İzmir'e çağıran sarışın kadının bu olduğunu düşünür. Fakat sarışın kadın, genç adamın kıyafetine bakarak onu otel hizmetlisi zanneder ve ona bahşiş verir. Gururu incinen öğretmen, ertesi sabah sarışın kadına kendisinin hizmetli olmadığını söylemek üzere odasına girmeye karar verir. Öğretmen, sakal tıraşı olur, saçlarını tarar, buruşuk elbisesini düzgün hale getirir ve elinde bir bukete sarışın kadının karşısına çıkar. Çiçekleri görünce çok sevinen sarışın kadın, çiçekleri öğretmenin elinden alarak öğretmenin eline madeni bir para tutuşturur. Sarışın kadından özür

bekleyen ve kendisini gazeteci olarak tanıtmayı planlayan öğretmen ise hayal kırıklığına uğrar. Sarışın kadın bu olaydan sonra otelden ayrılır ve öğretmen de daha fazla bu otelde kalmak istemez.

Genç öğretmen, otelden ayrılıp arkadaşı Hamit'in bulunduğu bir pansiyona yerleşir. Pansiyon sahibi Hasan Efendi ve eşi Pakize Hanım ona çok iyi davranır. Ev sahibesi ona evin en güzel odasını hazırlamış ve bu esnada evin genç kızı Zehra da onunla ilgilenmiştir. Kendine bu kadar ilgi gösterilince pansiyon sahiplerinin kızlarını kendisiyle evlendirmeyi tasarladıklarını düşünür. Zehra da sürekli olarak öğretmene ilgi duyduğunu belli etmeye başlar. Ev sahiplerinin genç bir kızları varken, bekâr bir adamı kiracı olarak eve almaları mahallede dedikodulara sebep olur ve mahalleli ev halkına selam bile vermez. Bir gün öğretmen ve ev halkı Marulartlası'na giderler. Bindikleri tramvayda genç bir erkek Zehra'ya sarkıntılık yapar. Öğretmen, bu gence haddini bildirir. Bu olay Pakize Hanım ve Zehra'nın gözünde öğretmeni kahraman haline getirir. Öğretmen, bir gün odasında Zehra'nın ona yazdığı notu bulur. Genç öğretmen de o deftere cevap olarak bir mesaj yazar. Öğretmen ve Zehra arasında deftere yazılan notlar aracılığıyla yakınlaşma başlar ve bunun sonucunda öğretmen ile Zehra nişanlanır. Kısa bir süre sonra da öğretmen pişman olur ve Zehra'dan ayrılır.

Öğretmen, bir gün parkta arabacılık yapan Mahmut adlı sarhoş bir adamla tanışır. O adamın kız kardeşi Adalet ile karşılaştığında öğretmen, onun daha önce otelde karşılaştığı sarışın kadın olduğunu anlar. Fakat bu kadın, geçimini erkeklerle beraber olmaktan sağlayan bir hayat kadınıdır. Öğretmen, Adalet'le yaşamaya başlar ama iki kardeş, öğretmenin bütün parasını bitirir. Öğretmen, âşık olduğu kadının bir hayat kadını, ağabeyinin de onun pazarlamacısı olduğunu anladığında dünya başına yıkılır. Bundan dolayı öğretmen tekrar Zehra'yı hatırlar ve yaptıklarından pişman olur. Adalet, parası olmadığı için öğretmeni terk eder. Öğretmen, kasabadan bir mektup alarak işine son verildiğini öğrenir. Öğretmenin artık kalacak yeri de yoktur ve böylece öğretmen artık bir parkta çöp artıklarına muhtaç, sefil bir şekilde yaşamaya başlar. Öğretmen, bir gün tütün mağazasında hamallık yaparken yolda Zehra ile karşılaşır. Bir işçi Zehra'ya sarkıntılık etmektedir. Öğretmen, kendisini tutamaz ve Zehra'yı rahatsız eden işçinin üzerine atılır ancak Zehra öğretmene nefretle bakarak onu tersler. Zehra, sarkıntılık yapan işçinin sevgilisi olduğunu, hangi hakla aralarına girdiğini öğretmene kızgın bir şekilde söyler ve oradan ayrılırlar. Öğretmen, Zehra'nın bu tavrını gördüğünde büyük bir üzüntü yaşar ve denizin kendini çağırmaya başladığını duymaya başlar. Babasını da çağırın deniz, şimdi onu çağırmaktadır. Kendisini İzmir'e çağırın şeyin sarı saçlı bir deniz tanrıçası olduğunu düşünür. Genç öğretmen kendini denizin serin sularına bırakarak intihar eder.

1. MİT, MİTOLOJİ VE EDEBİYAT

Yunanca "mythos" kelimesinden gelen mit, ilkçağ toplumlarında insanların içinde yaşadıkları dünya ve evrenle ilgili olguları açıklamak için anlattığı, genellikle tanrılar, yarı tanrılar ve tabiatüstü varlıklar etrafında oluşmuş dinî mahiyette olağanüstü ve anonim hikâyelerdir (Huyugüzel, 2019: 323). Mitlerin simgesel ve kutsal bir ağırlığı vardır. Mitler, çok eski dönemlerde meydana geldiği için, bu dönemlerin tarihi, edebiyatı, inançları hakkında bilgileri de içerirler. Mitler, bütün bir kültürün temelinde yer alan tarihsel gelişmenin belli bir evresinden sonra ölmüş sayılsa bile, birtakım öğeleriyle, sanattan gündelik pratiklere varan geniş bir alanda hayatımıza katılmaya devam ederler (Bars, 2013: 2). Eliade, mitlerin gerçeklikten doğduğunu belirtir:

"Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıklar'ın başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman

bir "yaratılış"ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl varolmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder." (Eliade, 2001: 15-16).

"Mitoloji" kelimesi, Yunanca bir nevi masal, hikâye demek olan "mythos" ile söz anlamına gelen "logos" kelimelerinden türetilmiştir. Mitoloji; gerçek hayata uymayan bu efsanevi hikâyelerin, masalların nasıl doğduğunu, nasıl geliştiğini, güzelleştiğini ifade ettikleri anlamı, inancı ve bu alanda yetişen bilginlerin düşüncelerini bildiren bir ilimdir. Her milletin kendine göre bir mitolojisi vardır. Türk, Mısır, Yunan, Hint, Çin, İran Mitolojileri olduğu gibi, diğer milletlerin, hatta millet saymadığımız geri kalmış iptidai kavimlerin bile hala inandıkları mitolojileri vardır. Bu sayılan ulusların mitolojileri içinde en çok incelenmiş ve bilginlerin üzerinde en çok fikir yordukları, inceledikleri mitolojiler Yunan ve Hint mitolojileridir. Tanzimat'tan sonra yüzümüzü çevirdiğimiz Avrupa sanat ve edebiyatına en çok Yunan mitolojisi etki etmiştir (Can, 1994: 1).

Mitoloji ile edebiyat arasında yakın bir ilişki vardır. Milletlerin edebiyatlarında önemli bir yer tutan mitler, kökü çok eskiye dayanan sözlü kültür dönemlerinin ürünleridir. Mitler, çağdaş edebiyatta da yazarların edebî bir malzeme olarak kullandığı, edebî metne anlam derinliği veren önemli kaynaklardır. Edebiyat, mitolojik öyküleri veya karakterleri şiir, roman, hikâye, tiyatro vb. türleriyle yüzyıllar boyunca geleceğe taşır (Karabulut, 2015: 622).

Mitlerin eski çağlardan bu yana sanatın ve edebiyatın esin kaynağı olduğu bilinmektedir. Yazı öncesi çağlardan kalan arkeolojik buluntularda heykel, resim vb. objelerde mitosların temsil edildiği görülmektedir. Batı dünyasının ilk şairi kabul edilen Homeros'un *İlyada* ve *Odyssea*'sı başta olmak üzere, antik Yunan ve Latin edebiyatlarındaki birçok tragedya ve komedy konularını mitlerden almıştır. Batı kültüründe geçmişten bu yana mitolojiye bir ilgi vardır. Rönesans sonrasında da antik mitler sanatçıların ilgisini çekmeye devam etmiş; Klasisizm, Romantizm, Sembolizm gibi edebiyat-sanat akımlarında, değişik bakış açılarıyla da olsa, mitolojiye atıflar veya mitoloji temsilleri sürmüştür (Apaydın, 2019: 156-157).

Tökel, mitolojinin bütün sanat dallarına olduğu gibi edebiyata da derin ve önemli etkileri olduğunu ifade eder. Bu etkilerin ilk bakışta sezilecek şekilde yüzey yapıda bulunacağı gibi edebî metnin esas yapısını oluşturan iç içe girmiş anlam katmanlarının bir bakışta fark edilemeyecek derinliğinde de bulunabildiğini söyler. Her iki halde de esas olan şey, mitlerin edebî eserlerin oluşumunda çok önemli fonksiyonlar üstlenmiş olmalarıdır. Bu sebeple bir edebî eserde bulunan mitsel unsurlar anlaşılmadan o eser de anlaşılabilir (1998: 51).

Denizin Çağırışı romanında başta Yunan mitolojisi olmak üzere Doğu mitolojisine ait unsurlar da yer alır. Romanı doğru tahlil edebilmek için romanda geçen mitolojik unsurların hangi anlamda ve niçin kullanıldığını da bilmek gerekir.

2. DENİZİN ÇAĞIRIŞI ROMANINDA MİTOLOJİK İZLER

2.1. Batı ve Yunan Mitolojisi

Çanakkale doğumlu olan Kemal Bilbaşar, Nazilli ve İzmir'de öğretmenlik yapmıştır. *Denizin Çağırışı* romanındaki olaylar da Bilbaşar'ın yaşadığı ve bildiği İzmir şehrinde geçer. Romandaki genç öğretmen, görev yaptığı küçük kasabada bunalmıştır ve onu çağırın ses İzmir'den gelmiştir. Antik Yunan medeniyetinin önemli şehirlerinden biri olan İzmir, tanrıların ve tanrıçaların diyarıdır:

"Ölmüş bir zamanın masallarıyla hatırladığım ışıklı kıyılarda, 'ilahların ayak izleri çoktan silinmiş' ve Aphrodite tapınakları çoktan yıkılmış da olsa, bir masal dünyasının avutucu ve unutturucu renklerini orada bulacağımı umuyordum." (Bilbaşar, 2020: 12).

Aphrodite, Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Denizin köpüklü dalgalarından doğduğu anlatılır. Roma mitolojisinde Venüs adını alır. Bu güzeller güzeli tanrıça hep gülümserdir, işveli, cilveli ve gönül alıcıdır. Sevgiyi, sevişmeyi simgeleyen bu tanrıça büyüü kendi kendine değil, çevresini saran başka tanrısal varlıkların aracılığıyla gerçekleştirir. Eros, bazı efsanelere göre onun oğludur. Eros, ilkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve üretmeyi sağlayan doğal bir güç olarak karşımıza çıkar. Eros, insanları oklarıyla kovalayan, yaralayan; kanatlı, alaycı ve yaramaz bir biçimde tasvir edilir (Erhat, 1996: 42). *Denizin Çağırışı* romanında genç öğretmen, pansiyon sahibesinin kızı Zehra'yı aşk tanrıçası Aphrodite olarak görür ve Eros'a sitem eder:

"Beni çağıran sen değil miydin? Kuşkunun sarasıyla mesafelerden, hacimlerden kaçarken, hayata dönmek umuduyla ölümün uçurumuna düşenleri görünmez kanatlarıyla kurtaran aşk tanrıçası!.. Beni çağıran sen değil miydin? Niçin daha önce sesini duymadım? Aphrodite için tapınaklar yapılan bu topraktan başka yere, Eros oklarını boşaltamaz mıydı ki, onu daha önce neden bana göndermedin" (Bilbaşar, 2020: 95).

Öğretmen, kalacağı pansiyonda Antik Yunan tabloları ile karşılaşır. Bunlardan ilki olan "Sirenlerin Çağırışı" tablosundaki Sirenler (Seirenler), Yunan mitolojisinde bir adada yaşayan deniz kızlarıdır. İlk *Odyseia*'da sözü geçen Seirenler, kadın gövdeli, kuş kanatlı ve güzel sesli olarak tanımlanır. Sonradan ortaçağın yarattığı ve özellikle kuzey folklorunda görülen figürlerin etkisiyle Sirenler, kanatlı olmaktan çıkmış ve yarı insan, yarı balık biçiminde deniz kızları diye canlandırılmıştır. Bugün de Siren ya da deniz kızı deyince, belden yukarısı kadın, belden aşağısı pullu pullu ve yüzgeçli olan yaratıklar akla gelir (Erhat, 1996: 268). Öğretmenin karşılaştığı bu tablolar adeta onun hayalinin ve onu çağıran sesin somutlaşmış halidir. Hatta Sirenler rüyasına girecek öğretmenin:

"Emvali metruke müzayedesinden ele geçtiği söylenen ve kullanılmayarak bir sandık odasına gelişigüzel atılmış, örtümcek tutmuş levhalardan 'Sirenlerin Çağırışı' ve 'Aphrodite'in Doğuşu' adlarını taşıyan tablo kopyalarını, tozlu zindanlarından çıkardım." (Bilbaşar, 2020: 59).

"Ah, haydi Sirenlerin şarkısı başlayacak! Köpüklerde yuvarlanan genç bakire kahkahaları işitiyorum." (Bilbaşar, 2020: 67).

Bilbaşar, bu romanında Hristiyan mitolojisinin lider şeytanlarından biri olarak bilinen "Mephisto"ya da göndermede bulunur. Mephisto, Faust efsanesinin temel kişilerindendir ve özellikle Goethe'nin uzun şiiriyle tanındı, önemsendi (Hançerlioğlu, 2000: 321):

"Hamal yürüyor ve önümdeki hayal, şeytanca bir gülümsemeye beni alaya alıyordu. Parkın koyu renkleri ve gölgeleri içinde Mephisto'ya benzeyen bu hayali kovmak, taşlamak hıncı duyuyordum." (Bilbaşar, 2020: 105).

Denizin Çağırışı romanında Yunan mitolojisine ait unsurlar dışında Doğu medeniyetlerine ait inanç ve mitolojiler de yer alır.

2.2. Doğu Mitolojisi

Romanda Doğu medeniyetlerine ait inanç ve mitolojiler daha çok benzetme şeklinde karşımıza çıkar. Örneğin, genç öğretmen kendisini güneşe ve ateşe tapan Mecusî dininin kurucusu Zerdüşt gibi görür. Öğretmen, bir güneş gibi parlayan sarışın kadını bulmaya ant içmiştir:

"Ateşe tapan eski bir zerdüşt gibi ampulün ışığına, gecenin karanlıklarıyla savaşıyor ve bu oda içinde olsun ona galebe çalan sarı ışığa ant içtim: *Ben, bu sarışını bulacağım.*" (Bilbaşar, 2020: 39).

Öğretmen, beş yıl boyunca çalıştığı küçük kasabada bunalmıştır ama şu anda içinde bulunduğu büyükşehir de yazarın deyişiyle bir Hint Tanrısı'nı andırır:

"(...) Büyük şehirlerin, bin bir kollu bir Hint Tanrısı gibi kimildandıkça, cehennemlerde kovalanan günahkârların feryadını andırır bir gürültünün, aydınlık gibi perde perde çoğaldığını, buradan ışıkla beraber dünyaya gerçek bir cehennem azabının da yayıldığını hayal ettiren, o büyük sabahlarını her zaman hatırladım." (Bilbaşar, 2020: 40).

Zümrüdüanka, farklı mitolojilerde çeşitli adlandırılmaları olan efsanevi bir kuştur. Yunan mitolojisinde "Phoenix", Fars mitolojisinde "Simurg", Arap mitolojisinde "Anka" olarak geçer. Kafdağı'nda yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alâmet bulunduran, adı var kendi yok bir kuştur. Boynu uzun olduğu için "anka" adıyla; avlarını kapıp uzaklara uçtuğu için de "muğrib" sıfatıyla anılır. Bir rivayete göre anka, cennet kuşuna benzer yeşil bir kuşmuş. Bu yüzden ona "zümrüdüanka" denilmiştir (Pala, 2005: 24). *Denizin Çağırışı* romanında öğretmen, efsanevi bir kuş olan Simurg gibi bir arayışın içinde ve bu kuşun bir nişanesi olarak görülen tavus tüylerini beslemeye çalışır:

"Küçüklüğümde beri tavus tüylerini severdim. Kuran'ın müzehhep yaprakları arasında, üzüm kundaklar içinde beslemeye çalıştığım tavus tüylerini, Zümrüdüanka'ya benzetirdim. Onun parlak, yanardöner yeşili içinde, annemin ölünceye dek beklediği, ama bir türlü eremediği *murat* gizliydi. Belki de bu murada ermek bana nasip olacaktı." (Bilbaşar, 2020: 60).

Romanda aşılmasının imkânsızlığına inanılan efsanevi Kafdağı da geçer. Öğretmen, tanıştığı arabacıya sarsılmayacak toprağı, batmayacak güneşi istediğini, mezarlıkların, ölümün, yalanın ve faniliğin olmadığı bir dünya istediğini söyler. Arabacı, ona bu yerin ancak Kafdağı'nın ardında olabileceğini söyler:

"Bir zamanlar senin gibi bir adam varmış, dedi. O da dünya içinde dünya ararmış. İstermiş ki, ölüm bulunmayan yere gitsin. Ona bir gün Kafdağı'nın ardında böyle bir yer olduğunu haber vermişler... Demir çarık, demir asa, yola çıkmış... Ama nafile... Nereye gitse karşısına bir mezarlık çıkarmış. Bir sabah bir kasabaya ulaşmış. Bakmış ki burada mezarlık yok. Her taraf bağlık bahçelik... Gökyüzü masmavi... Hah, demiş, iste ölümsüz bir diyar buldum. Yoluna çıkan ihtiyardan sormuş: 'Burada insanlar ölmez mi? Hiç mezarlık görmedim.' İhtiyar: 'Hayır burada insanlar ölmez' demiş. 'Yalnız günün birinde su karşığı dağdan bir ses duyar; o zaman onu kimse tutamaz. Kalkar gider. Bir daha da geri gelmez.'" (Bilbaşar, 2020: 126).

Denizin Çağırışı romanında geçen birçok mitolojik unsur içinde şüphesiz en önemli olanı romana da ad olan 'Deniz' mitidir. Arabacının öğretmene anlattığı hikâyede olduğu gibi bir ses öğretmeni çağırılmaktadır ama bu ses dağdan değil denizden gelmektedir.

2.3. Deniz Miti

Deniz; özellikle yaşamın ve yaratıcılığın simgesi olarak insanla özdeşleşir, yaşamın ana kaynağı olarak karşımıza çıkar, iyiliklerin, coşkuların beşiği olarak gösterilir. Kimi zamansa bütün olumlu özelliklerine zıt bir şekilde yok edici bir özellikte gösterilir. Deniz, içinde birçok canlı barındırır ve doğurgan olarak görülür. Bu bakımdan mitolojide deniz, bir kadın olarak tasavvur edilir. Bu anlayış psikoloji araştırmalarına da yansımıştır. Carl Gustav Jung'un *Dört Arketip* kitabında anne arketipinin özellikleri anlatılır. Anne arketipi yutan, baştan çıkarıcı, korku uyandıran ve zehirleyen kadın özelliklerini taşır. Bunun yanında anne arketipi iyi özellikler de barındırır. Anne; bakıp büyüten, taşıyan, iyi olan, bereket ve besin sağlayan bir varlık olarak görülür (Kılıçaslan, 2010: 132-133; Jung, 2020: 23).

Denizin Çağırışı romanında deniz, mitolojideki anlamına uygun olarak bir kadın ve sevgili olarak imgenir. Aslında Bilbaşar, burada sesiyle insanları büyüleyen Sirenler'e göndermede bulunur. Öğretmen, içinde bir daralma hissetmektedir sanki demir bir el onu boğar. Geniş caddeler, bu büyük

şehir, bu dünya ona dar gelir. Öğretmen "Nerelere gideyim?" diye sorar ve gaipten bir ses duyar. Bu ses onu denize çağırarak Antik Yunan'ın ünlü kadın lirik şairi Sappho'dan söz eder:

"Denize... Denize!.. Onun sonsuz maviliğine koş! Babanı da o çağırmişti. Baban gibi sen de, kollarımda rahat edeceksin. Ne bekliyorsun? Sappho'nun altın saçları da bende." (Bilbaşar, 2020: 149).

Meçhul bir ses, romanın başkahramanı olan öğretmeni istekli bir şekilde denize çağırır. Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde maceraya çağrı aşamasını şu şekilde anlatır:

"Mitolojik yolculuğun – "maceraya çağrı" olarak belirlediğimiz- bu ilk aşaması kahramanı çağırın ve onun ruhsal ağırlık merkezini toplumunun sınırlarından bilinmeyen bir bölgeye çekmiş olan kaderi belirtir. Bu önemli, hazine ve tehlike bölgesi çeşitli biçimlerde sunulabilir: uzak bir ülke, bir orman, yeraltında, dalgaların altında ya da göğün üstünde bir krallık, gizli bir ada, sisli dağ tepesi ya da derin bir düş hali; fakat hep tuhaf biçimde akışkan ve çok biçimli varlıkların, hayal edilemez eziyetlerin, insanüstü görevlerin ve olanaksız zevklerin yeridir." (Campbell, 2013: 72).

Öğretmen, "Mavi sonsuzluk, tüm engellerden kurtarır mı insanı?" diye kendine soru sorar, sonunda o tatlı, büyüleyici sesin denizden geldiğini anlar. Aradığı sarı saçlı kadın aslında denizin ta kendisidir. Bir zamanlar babasını içine alan deniz şimdi onu beklemektedir. Öğretmen bu sese kayıtsız kalamaz ve kendini mavi sonsuzluğun, sarı saçlı tanrıçanın kollarına atar:

"Anlıyorum, şimdi anlıyorum. Deniz Tanrıçası! Beni çağırın sensin. Taa uzaklardan, karşı durulmaz bir cazibe ile beni kendine çeken sensin! Sınır hissinden kurtulma isteği ile yanan babamın kanı, aynı ateşle benim damarlarımda da köpürüyor. Anlıyorum. Bu kanda sana karşı dayanılmaz bir eğilim var. Beni çağırın sarı saçlı Tanrıça! Guruba karşı saçlarını yay ve beni bekle! Tüm aydınlıklar, tüm mavilikler sende... Sana geliyorum. Engel olan her şeyi bırakarak geliyorum... Sema şahidimdir ki, bu yaptığımdan pişman değilim." (Bilbaşar, 2020: 149).

Babasının tragedyası, öğretmenin yaşamını da tragedyaya dönüştürmüş çember kapanmıştır. Bu noktada roman metni mitolojiye bağlanır. Romanın anlatıcısı, Ege'nin efsanevi dalgalarında, Sirenlerin sarhoş eden sesleriyle, ölüme büyülenmiş bir insandan başka biri değildir artık. Büyü, denizin dipsiz karanlığında sona erecektir (Soyşekerçi, 2016: 135).

Sonuç

Kemal Bilbaşar'ın *Denizin Çağırışı* adlı romanı, psikolojik yabancılaşma teması dışında içerdiği mitolojik unsurlar bakımından da önemli bir yapıttır. Yaşadığı çevreye yabancılaşan ve hayattan bunalmış genç bir kasaba öğretmenin kendisini avutacak, huzura kavuşturacak sesin sahibini arayışının öyküsü anlatılmaktadır romanda. Bu arayış neticesinde bir ses tanrıların ve tanrıçaların diyarından -İzmir'den- öğretmeni çağırılmaktadır.

Bilbaşar, mitolojinin ölmediğini, gerçek hayatta da yansımalarının olduğunu ispat edercesine başta Yunan mitolojisi olmak üzere Doğu mitolojisine ait unsurları, romanında karakterin ruhsal gelişimine bağlı olarak işler. Romanda bir taraftan Aphrodite, Eros, Sirenler ve Mephisto gibi Yunan mitolojisine ait unsurlar, diğer taraftan Zerdüş, binbir kollu Hint Tanrısı, Zümrüdüanka ve Kafdağı gibi Doğu medeniyetlerine ait inanç ve mitolojiler yer almaktadır. Bu romanda görüldüğü üzere mitler, edebî eserlerin kurgusunda ve karakterlerin gelişiminde çok önemli bir işleve sahip olabilir.

Denizin Çağırışı romanında başta "deniz miti" olmak üzere diğer mitolojik unsurların karakterle ve olaylarla münasebeti vardır. Bu romanda deniz, salt bir doğa unsuru değil mitolojik anlamlar içeren, karakter açısından bir sevgili ve tanrıça olarak algılanmaktadır. Bu romandaki başkarakterin psikolojisi ve iç dünyası, yapıtın içerdiği mitolojik unsurların çözümlenmesiyle daha çok aydınlanmaktadır.

Kaynakça

- Apaydın, Mustafa (2019). Melih Cevdet Anday'ın "Troya Önünde Atlar" Şiirindeki Mitolojik Unsurlar Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Söylem Filoloji Dergisi*, 4(2), 155-177.
- Bars, Cennet Bozkurt (2013). *1980-1995 Arası Türk Hikâyesinde Mitolojik Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Denizli.
- Bilbaşar, Kemal (2020). *Denizin Çağırışı*. İstanbul: Can Yayınları.
- Campbell, Joseph (2013). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. Çev. Sabri Gürses, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Can, Şefik (1994). *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Dikici, Ülviye (2005). *Kemal Bilbaşar'ın Romanlarında Şahıslar Kadrosu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Van.
- Eliade, Mircea (2001). *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınevi.
- Erhat, Azra (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hançerlioğlu, Orhan (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hızlan, Doğan (2003). "Türk Edebiyatının İlk 'Tutunamayan'ı", *Hürriyet*, 2 Ağustos 2003, <http://www.hurriyet.com.tr/turk-edebiyatinin-ilk-tutunamayan-i-162998>, Erişim tarihi: 18.05.2021.
- Huyugüzel, Ömer Faruk (2019). *Eleştiri Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İleri, Selim (2015). *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Jung, Carl Gustav (2020). *Dört Arketip*. Çev. Zehra Aksu Yılmaz, İstanbul: MetisYayınları.
- Karabulut, Mustafa (2015). Edip Cansever'in Şiirlerinde Mitoloji. *Turkish Studies*, 10(12), 617-630.
- Kılıçaslan, Ayşe Gül (2010). *Halikarnas Balıkcısı'nın Hikâyesi ve Romanlarında Mitolojik Unsurlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Necatigil, Behçet (1992). *Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Pala, İskender (2005). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Soyşekerci, Hülya (2016). *Hayaller ve Harfler*. İstanbul: Sıcak Nal Yayınları.
- Tökel, Dursun Ali (1998). *Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahıslar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Samsun.